

Biskop Münters Vurdering af den Pestalozziske Metode.

Af Knud Eyvin Bugge.

Ved Kgl. Resolution af 25/11—1803 oprettedes en *Pestalozzisk prøveskole* i København¹. Baggrunden herfor var den store skolekommissions bestræbelser for »de danske Skolers bedre Indretning« i forbindelse med den schweiziske pædagog Johann Heinrich Pestalozzis (1746—1827) stigende berømmelse. Prøveskolen ophævedes imidlertid allerede ved Kgl. Resolution af 20/12—1808².

Tilsynet med prøveskolen førtes på skolekommissionens vegne af et udvalg bestående af biskop *N. E. Balle*, prof. *Fr. Münter* og stiftsprovst *Fr. Plum*. Inden for tilsynsudvalget herskede stor uenighed m. h. t. værdien af den Pestalozziske metode. Biskop Balles stærkt negative vurdering kommer til orde i hans betænkning herom af 25/4—1804³, mens stiftsprovst Plum i flere afhandlinger⁴ bekendte sig som ivrig tilhænger af Pestalozzianismen. Mellem disse yderstandpunkter indtog Münter en forsigtig, afventende holdning, der efterhånden udvikledes i retning af en overvejende negativ vurdering. Konkret, udførlig viden om, hvorledes Münter bedømte metoden, har man

¹) Jf. Collegial-Tidende 1803, 779; Egeria I, 1 (1804), 403.

²) Jf. Skrivelse af 10/1—1809 fra skolekommissionen til tilsynsudvalget, skolekommissionens arkiv, tillæg 10, R. A. — Om prøveskolens virksomhed og diskussionen omkring den, se især Joakim Larsen: Bidrag til den danske Folkeskoles Historie 1784—1818 (1893), 188—196.

³) Udgivet af Joakim Larsen i Vor Ungdom 1919, 184—189.

⁴) Pestalozzis Læremaade, Kbh. 1803; Om Pestalozzi og hans Læremaade, Egeria I, 1 (1804), 51—77; Efterretning om den Plamann—Pestalozziske Skole i Berlin, Egeria II, 2 (1806), 97—139.

hidtil savnet, idet Münter aldrig på tryk udtalte sig desangående. Man har kun omtrentligt og ad indirekte veje kunnet fastslå hans standpunkt: Dels synes skolekommissionens endelige erklæring vedr. prøveskolen at være ført i pennen af ham⁵; dels har Münter i sit »Forslag til en Undervisningsplan for Borgerskoler« (1806) et par steder angivet, hvad han mente, man kunde bruge af den Pestalozziske pædagogik⁶; dels har skolehistorikeren *Olaf Carlsen* på grundlag af en udtalelse af Münter om, at han i dette spørgsmål var enig med den indflydelsesrige tyske pædagog A. H. Niemeyer, hvis standpunkt i denne sag er velkendt, kunnet slutte tilbage til Münters mening⁷. Endelig har Carlsen fremdraget den kendsgerning, at en artikel fra 1811 skrevet af den svenske ærkebiskop *J. A. Lindblom* efter forfatterens eget udsagn i væsentlig grad byggede på kendskabet til en skriftlig redegørelse af Münter. Også herudfra har Carlsen på indirekte måde sluttet sig til Münters opfattelse⁸. Denne redegørelse, som Carlsen forgæves har eftersøgt i svenske arkiver, og hvor Münter har leveret en omhyggeligt udarbejdet betænkning vedr. sit syn på den Pestalozziske metode, findes på Rigsarkivet og på Det Kgl. Bibliotek i ikke mindre end tre eksemplarer. På Rigsarkivet findes 1) Münters egenhændige redegørelse vedr. den Pestalozziske metode samt 2) et udkast til denne, og på Det Kgl. Bibliotek findes 3) en afskrift af 1°.

⁵) NB. vendingen »og jeg Biskop Münter« i kommissionens indstilling til kanceliet af 30/7—1808, Vor Ungdom 1919, 190.

⁶) Se Joakim Larsen: Skolelovene af 1814 og deres Tilblivelse aktmæssig fremstillet (1914), 465 ff.

⁷) Jf. Olaf Carlsen: Pestalozzi og Danmark I (1955), 124 ff.

⁸) Tidning i Blandade Ämnen, 1811, sp. 99—117; Carlsen, anf. skr. 212.

⁹) Aktstykkerne findes henholdsvis i Danske Kancellis arkiv, Skolekomm. ang. det alm. Skolevæsen 1789—1814, Tillæg 10 (Komm. for den Pestalozziske Prøveskole, Indkomne Sager m. v. 1803—09), R. A. og i N. k. S. 2° 716 x (K. B.), jf. Frederik Münter, Et Mindeskrift ved Alexander Rasmussen m. fl. I, 2 (1949), 254. Afskriften er på dansk, ikke som her angivet på tysk.

Anledningen til, at Münter udarbejdede sin erklæring har været bestemmelsen i den Kgl. Resolution af 25/11—1803 (se ovf.), at tilsynsudvalget »i sin Tid, skulle, igjennem Commissionen for de danske Skolers bedre Indretning gjøre Hs. Majestæt Beretning om Prøvens Udfald, samt at Commissionen skal ledsage samme med dens udførlige Betænkning.« I foråret 1804 tog biskop Balle skridt til at efterkomme denne bestemmelse, idet han selv forfattede sit ovf. omtalte votum. Sandsynligvis har han sendt dette til Münter, og denne kort tid derefter videresendt sin og Balles erklæring til udvalgets tredie medlem, stiftsprovst Plum. I hvert tilfælde er det en kendsgerning, at Plum indsendte både Balles og Münters erklæringer til biskoppen sammen med sin egen under 18/9—1804. Plums betænkning ledsagedes af indberetninger fra prøveskolens to hovedlærere: seminarielærer *C. L. Strøm* og førstelærer ved Slagelse borgerskole *J. H. A. Torlitz*, samt af en erklæring fra cand. theol. *J. F. Ahrends*, der havde assisteret assessor *J. H. Bärens* med et tidligere og mere begrænset Pestalozziforsøg påbegyndt i september—oktober 1803¹⁰. Disse erklæringer, seks i alt, fremsendtes af biskop Balle til skolekommissionen under 19/9—1804¹¹. I sin følgeskrivelse bemærker Balle, at disse erklæringer trods deres forskellighed var fælles om at tilråde følgende: a) at den Pestalozziske metode endnu ikke indførtes i de danske skoler som almindeligt gældende, b) at det var ønskeligt, om seminaristerne på Blaagaard seminarium blev gjort bekendt med metoden, og c) at det endnu var for tidligt at afslutte forsøget.

Da alles vurdering af den Pestalozziske metode — med undtagelse af Münters — kendes fra trykte kilder, vil det være overflødigt at offentliggøre samtlige aktstykker.

¹⁰) Se om dette tidligere forsøg: Penia, eller Blade for Skole-Industrie-Medicinal- og Fattigvæsen, af J. H. Bärens, I (1806), 195 ff, 225 ff.

¹¹) Komm. ang. det alm. Skolevæsen 1789—1814, Indkomne Sager 1804—05, Nr. 1125.

Münters erklæring aftrykkes derimod som et nyt bidrag til et interessant kapitel af den danske skoles historie.

»At fælde en sikker Dom over den Pestalozziske Underviisningsmethode efter de korte Forsøg som hidindtil ere blevne anstillede af de Herrer Strøm og Torlitz, er neppe mueligt; saa meget mindre, som man endnu ikke kjender den i dens hele Omfang, og mange af de til den hørende Elementærbøger endnu ikke ere udgivne; og jo vigtigere Sagen er, som ikke sigter til mindre end til en total Forandring i Almue-Underviisningen, des nødvendigere er det unægteligt at gaae frem med den største Vaersomhed. Endog den meest i Øine faldende lykkelige Fremgang af denne nye Underviisningsmaade maa ikke forlede til alt for raske Domme: thi Erfaringen har viist, at saa mange nye Metoder have i Begyndelsen giort en lignende Lykke; og Børns Hoveder ere af Naturen saa heldigen organiserede, at enhver, ikkun ei aldeles ufornuftig Læremaade, vil, naar den anvendes consequent, og med Interesse for Sagen, i Begyndelsen frembyde omtrent de samme Resultater. Saavidt jeg altsaa kan skjønne, vil den sande og eene tilforladelige Prøve først kunne anstilles om nogle Aar, naar Børn, som hidtil have været underviiste efter Pestalozziske Principer, vorder underviiste paa den hidtil i gode Skoler sædvanlige Maade, og især i saadanne Kundskaber, paa hvilke hine ei have været anvendte. Er da deres Fatte-Evne og Dømmekraft øvet og styrket i en højere Grad end det samme vilde være skeet ved nogen af de andre Underviisnings Metoder, da først kan den Pestalozziske tilkjendes Fortrinet for alle disse.

For rigtigheden at bedømme Pestalozzi, er det vel frem for alting nødvendigt, at gaae ud fra den Standpunkt fra hvilken han betragtede Skolevæsenet i hans Fædreland. Havde dette ikke været saa yderligen forsømt, endog i de protestantiske Cantons, til hvilke endnu ingen af Tydskslands Skoleforbedringer var trængt igjennem; havde P.

selv havt Leilighed til at gjøre sig bekjendt med hvad der er skeet i de sidste 30—40 Aar: han havde neppe fundet fornødent at opstille noget ganske nyt. Mange af de Grund-sætninger han gaaer ud fra, ere sande, og erkjendes for sande overalt hvor man har tænkt over Underviisnings Væsenet; Ingen vil nægte, at jo Menneskets Dannelse maa gaae ud fra dets Inderste; at Underviisningen maa begynde med det, som omgiver Barnet nærmest, ja med dets eget Legeme; at Opmærksomheden maa vækkes og øves; at Læreren, hvor det kan lade sig gjøre, maa gaae analytisk til Værks; og at Færdigheder ere sikkre Veiledere til Kundskaber. Det samme er jo, skjønt under andre Former (ikke saa dogmatisk, men hvor Sagens Natur tillader det, meer katechetisk, end i P's Methode) overalt Grundlov for hver god Underviisning: og fra Rousseau's Dage af er det ligeledes blevet indseet, at Barnets Dannelse ikke kan begynde tidlig nok, og at allerede Moderen kan og bør arbejde Skolelæreren i Hænder.

Men i et Land, som kun havde faa og slette Skoler; i hvis Bjergstrækninger Naturen selv gjør ordentlige Skole Indretninger om ikke umuelige, saa dog saare vanskelige, var det unægteligt en meget skjøn ja genialske Idee, at analysere disse elementære Begreber, Barnet skulde faae, indtil deres første Begyndelse, og saaledes at give Huusmødre en Anviisning, hvorledes de, ved at vække deres Børns Opmærksomhed paa dem selv, og ved at gjøre dem bekjendte med de vigtigste Maal- og Tal-Forholde, skulde lægge Grunden til deres Forstands Cultur. Af de Elementarbøger, i hvilke denne Anviisning er indeholdt, havde deres Mangler, dels gaae alt for meget i Detail, dels ere paa visse Steder uforstaaelige for mange Mødre, fordi de indeholde Terminologier, disse ikke kjende; dels og berøre Ting, som Barnet ikke behøver at vide; dels endelig ikke stedse fremskride fra det lettere til det vanskeligere: ere ingen Mangler man bør bebreide Pestalozzi, da hans Bøger ere Forsøg som kunne, og med Tiden sikkert ville

modtage mange Forbedringer. Vigtigere synes Indvendingen at være, som gøres mod den hele Idee; at nemlig Huusmoderen, selv med den beste Villie, formedelst sine andre huuslige Forretninger ikke faaer Tid til at undervise sine Børn efter disse Bøger. Alligevel faaer hun dog stedse Tid til at gjøre Noget, naar hun har Lyst dertil; og Bøgerne ere jo ikke heller udelukkende bestemte til Mødres, men og til andre Læreres Brug. Men, om man og, som man virkelig bør, overseer alle disse Fejl i et Anlæg, der endnu er i sin Begyndelse; saa følger dog endnu ikke, at det, som i det eene Land, og under visse bestemte Omstændigheder, kan være gjort til en slags Nødvendighed, og selv være meget gavnligt; derfor og skal være det i et Andet og under ganske andre Omstændigheder: og at, dersom Ligheden af det lokale i Norge med det lokale i Pestalozzi's Fædreland, skulde anbefale en Simplification i Børnenes første Underviisning, som mere eller mindre nærmede sig til hans Methode; denne desaarsag strax skulde foretrækkes alle andre, anvendes paa alle Underviisnings Fag, og saaledes indføres i de danske Skoler, endog i saadanne, hvor Underviisningen er indrettet efter de tyske Almueopdrageres, især Rochows¹² Forskrifter og Exempel.

Efter disse korte almindelige Bemærkninger være det mig tilladt, at forelægge Commissionen Resultatet af mine Iagttagelser over den Pestalozziske Methode, for saa vidt jeg hidtil har kunnet lære den at kjende.

1. Den danner tidlig Børnenes Sprog, giver dem en Mængde for deres Fatteevne passende, og af Beskuelse tagne Ord; og med disse en Mængde sammenhængende Begreber.
2. Den gaaer ud fra sandselig Beskuelse, og gjør de paa den grundede Begreber sikkre, bestemte, og som jeg gjerne vil troe, uudslettelige, endskjønt dette sidste na-

¹²⁾ D. v. s. indrettet som godsejer F. E. v. Rochows almueskoler på godset Rekahn i Brandenburg. Dette gælder først og fremmest Ludvig Reventlows skoler på Brahetrolleborg.

turligviis maa komme an paa Graden af ethvert Barns Fatteevne og Hukommelse, og følgelig maa være lettere at opnaa for det eene, end for det andet.

3. Den er fortrinlig god, ja fortreffelig, til at udvikle Menneskets Konstfærdigheder. Børnene lære at tegne Figurer med Hurtighed og Nøjagtighed; og Overgangen derfra til Fritegning og Skjónskrivning kan ei andet end være let.
4. Den indprænter dem en stor Mængde Tal- og Maal-Forholde. Vel troer jeg, at den i Henseende til de første, især, hvad Brøkene angaaer, gaaer videre end Almuebørns sædvanlige Tarv strækker sig. Men denne Mangel kan let hæves ved Afkortning, og Nyttens af Sagen selv alligevel blive:
5. Nemlig deels: at Børnenes Opmærksomhed skiærpes. Et Beviis herpaa er, at de fleste af disse Børn, af hvilke næsten Ingen kunde læse da Skolen begyndte, nu have lært det temmelig got, skjøndt Læsningen stedse er bleven behandlet som en Bisag. Deels, at Kundskab om disse Forholde vil overmaade lette Regning af Hovedet; en Færdighed, hvis store Nytte er indseet af Alle, og som derfor ogsaa bibringes Børnene i alle velindrettede Skoler, men som og, foruden sin umiddelbare Gavnlighed i det daglige Liv, bidrager saare meget til at skjærpe Fatteevne og Dømmekraft.
6. Den har Intet trættende for Børnene. De komme glade i Skole, de ere muntre medens Underviisningen varer. Det eene Barn kappes med det Andet, om hvo der kan svare bedst.

Men paa den anden Side kan jeg ikke heller andet, end finde Meget af de Indvendinger grundet, der af saa mange sagkyndige Mænd dere blevne giorte imod denne Methode¹³. Især frygter jeg for, at følgende neppe ville kunne besvares paa en fyldestgiørende Maade:

¹³) Münter tænker her antagelig på den kritik, der i disse år blev rejst imod Pestalozzianismen af mænd som rektor B. M. Snetlage (Berlin) og af den schweiziske præst og pædagogiske forfatter J. R. Stein-

1. Det synes ikke at være overensstemmende med Naturen, at alle, endog nok saa forskellige Hoveder, behandles paa een og samme Maade. Vel inddeles Børnene i Classer, men Behandlings Maaden bliver dog overalt densamme. Al Subjectivitet i Underviisningen, som dog ved andre Methoder kan finde Sted i offentlige Skoler, falder derved bort. De gode eller bedre Hoveder standses i deres Fremgang, og de slette, eller maadelige, som just trænge meest til at behandles, hvert efter sin Fattesevne, vinde ikke heller i egentlig Forstands Cultur, uagtet deres Hukommelse kan faae en Mængde Ting indpræntet.
2. Hele Underviisningsmaaden er mechanisk. Denne Indvending er ofte gjort, og P's Forsvarere have paa forskellige Maader søgt at giendrive den¹⁴, uden dog, saavidt jeg kan skønne, at have naaet deres Øiemed. Thi selv Læremaadens Ufeilbarhed og dens almindelig sikke Anvendelse, hvorpaa man vil reducere dens Mechanisme, synes ikke at være tilstrækkelige til dens Forsvar, og til at bevise dens Fortrinlighed i denne Henseende; da den katechetiske Læremaade er ligesaa ufeilbar, og kan anvendes ligesaa almindelig, uden derfor at kunne kaldes mechanisk. Men dette Læren en masse, disse bestandige Gjentakelser af de selvsamme Ord, Læreren har brugt, og Elementarbøgerne foreskrive, og den blot dogmatiske Methode, hvorved Sielens Selvvirksomhed i at udfinde, i det mindste meget standses, synes mig at være det, der karakteriserer den som mechanisk. Og da nu denne hele Methodes Form ikkun er Een, ei modificeres forskjelligt efter

müller. Sandsynligvis har han tillige Balles votum (se ovf.) i tankerne.

¹⁴) Således f. eks. *Fr. Plum*: Pestalozzis Læremaade (1803), 22; *Egeria* I, 1 (1804), 58. — *Strøm*: Indberetning til skolekommissionen 22/11—1803 (Vor Ungdom 1919, 142—145); Den Pestalozziske Elementarunderviisnings Hovedpunkter (1804), 22—38. — *Torltitz*: Reise in der Schweiz (1807), 127 f.

de forskellige Hoveder, men alle tvinges til at lempe sig efter den; saa synes den uundgaaelige Følge heraf at være, at alle saaledes dannede Hoveder faae Een og samme Typus indprættet. Dette synes ei at være overensstemmende med Naturen; og Spørgsmaalet, hvorvidt det kan være gavnligt eller skadeligt for det Hele, fortienner endog Statsmandens alvorlige Eftertanke.

3. I alle andre Underviisnings Metoder udgjør den Moralske og Religiøse en væsentlig Deel af det Hele, og gaaer Haand i Haand med den Intellectuelle. Allerede i Forstandsøvelserne udstrøes Sæden til Religions Kundskab; og den moralske Sands vækkes ved hver Leilighed. Derved bliver f. E. de Rochowske Skoler ikke blot Underviisnings- men og sande Opdragelses Anstalter. Dette er her ikke Tilfældet. Vel kjender jeg P's egen religiøse Tænkemaade af hans Lienhard og Gertrud¹⁵, og veed at i hans Skole i Burgdorf Leiligheden ikke forsømmes, at bibringe Børn religiøse Ideer og Følelser. Ogsaa veed jeg, at Methodens Forsvarere paastaar, at ved Kierligheds og Tillids Vækkelse Grunden lægges, hvorpaa siden Religion kan bygges. Men alt dette synes dog ikke at være tilstrækkeligt. Det beroer for en stor Deel paa hver enkelt Lærers individuelle Tænkemaade, og Lærebøgerne, som her bør være de eeneste Veiledere til sikker Bedømmelse, indeholde aldeles Intet. Alting gaaer i dem ud paa at cultivere Forstanden. Intet giver ringeste Anledning til at vække og oplive de moralske Anlæg. Men dette kan ikke være rigtigt og gavnligt; thi Mennesket er ogsaa et moralsk Væsen; og Erfaring har desværre viist, at den største moralske Fordærvelse kan finde Sted ved Siden af de lyseste Begreber. Ei heller kan det være en Undskyldning for Methoden, at

¹⁵) J. H. Pestalozzi: Lienhard und Gertrud, 1781—87. 2. udg. 1790—92. Oversat: Om Herremanden Brahe og Bønderne i Ørby. Det er Lienhard und Gertrud, forkortet og fordansket ... 1798.

Lærebogen i Religionen endnu ikke er skreven. Thi skal religiøs Underviisning og moralsk Dannelse ved den gaae ved Siden af den Intellectuelle, saa burde denne Mangel allerede være afhiulpen.

4. Da hele Methoden er elementær, og dens Lærebøger endog ikke alle skrevne; saa maa man oppebie Maaden hvorpaa Overgangen vil skee fra disse blot sandselige Beskuelser, til saadanne Materier paa hvilke ingen sandselig Beskuelse er anvendelig, og imidlertid suspendere sin Dom over selve Mueligheden deraf.
5. Men en vigtig Tvivl paatrænger sig mig endnu i Henseende til Lærernes Dannelse¹⁶. Saa sandt det er, at Almue-Lærere ikke skulle være Lærde eller have nydt lærd Opdragelse; saa nødvendigt er det alligevel at de vide mere end deres Lærlinge, og at Omfanget af de Kundskaber, der bibringes dem, er tilstrækkeligt til at gjøre dem selv til dannede Mennesker. Efter denne Methode, saavidt (jeg gientager dette,) den er kientd af de hidtil udgivne Bøger, *behøve* de, skiondt Methoden ikke forekommer mig let, og maaskee mangen een vilde have vanskeligt nok ved at lære den, ikke at vide mere end der staaer i Bøgerne, end de selv skulle lære Børnene. Skulde den altsaa indføres, blev den seminari-stiske Underviisning aldeles forandret; og man kunde da være ligesaa vis paa, at de allerfleste saaledes dannede Skolelærere bleve *under* det opstillede Ideal af en fortrinlig Pestalozzisk Lærer, som man nu desværre saa ofte maa erfare det ved vore Seminaristiske Skolelærere. Men hvilke sørgelige Udsigter for Almuens Cultur, som dog for en stor Deel skal være Skolelærernes Værk!

Ifølge alt dette kan jeg saaledes som Sagen staaer nu, ikke troe at en total Forandring i den hidtil brugelige

¹⁶) En udførlig redegørelse for sit syn på seminarieundervisningen har Münter leveret i sit »Forsøg til en Anvisning for Lærerne ved Skoleholder-Seminarierne« (1804).

Underviisnings Maade efter Pestalozzi's Grundsætninger vilde være gavnlig for det Hele. Dog anseer jeg Sagen ikke for at være moden til nogen endelig Dom kan fældes; og holder mig tillige overbeviist om, at enkelte Dele af Metoden kunne være meget brugbare, naar de anvendes med Skjønsomhed. Især synes Øvelserne i Talforholde at qualificere sig til nærmere Forsøg. Og naar Metoden forbindes med andre, saaledes som det f. E. nu skeer i den nederste Classe af Efterslægtsselskabets Realskole¹⁷, vil man ogsaa snart kunne spore Virkningerne af saadan Forening. Udentvivl vil Resultatet i denne Sag, som i Meget andet, blive: at Sandheden ligger i Midten.

Kiøbenhavn d. 8. Maji 1804

Münter«.

Der er ingen tvivl om, at det er denne erklæring eller eventuelt en afskrift af den, der har været forlægget for biskop Lindbloms ovf. omtalte artikel, »Tankar om Pestalozzis Undervisningsmethod«, fra 1811. Efter en kort indledning på ca. $\frac{1}{2}$ spalte, hvor Lindblom vedgår arv og gæld til Münter, bringes et meget nøjagtigt referat — for ikke at sige en oversættelse — af Münters erklæring. Lindblom følger også sit forlæg på den måde, at han som dette opbygger sin argumentation i 6—7 nummererede punkter pro og 5 punkter contra. Blandt de få afvigelser noteres, at Münters femte punkt pro, der er delt i to underafsnit (»Dels . . . dels«), hos Lindblom er opstillet som to selvstændige punkter; det er da kun en rent formel afvigelse, at Lindblom har 7 punkter pro imod Münters 6. — Endvidere indfletter Lindblom på passende steder kortfattede hentydninger til svenske forhold eller ligeså kortfattede oplysninger om, hvad han selv har været vidne til af danske skoleforsøg. Ellers er overensstemmelsen næsten

¹⁷) Det egentlige forsøg fandt sted i Vor Frue Fattigskole, men også på adskillige andre skoler eksperimenterede man med den Pestalozziske metode, jf. Egeria I, 2 (1805), 215.

ordret. Det referat, som Carlsen har bragt af Lindbloms artikel¹⁸, er da i virkeligheden et referat af Münters erklæring. Carlsen har med langt større ret, end han kunde ane, sluttet sig til Münters mening ud fra Lindbloms artikel.

Münters konkluderende ord om, at »Sandheden ligger i Midten« — hos Lindblom latiniseret til »Veritas in Medio« — er overordentlig karakteristiske for deres forfatter. Ikke blot på det pædagogiske men også på det religiøse, theologiske område var Münters ideal »den fornuftige Middelvej«¹⁹.

¹⁸) Anf. skr. 219 ff.

¹⁹) Kirkehistoriske Samlinger 3—III—718.